VOLUME 3 / ISSUE 1 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

OILADA SHARQONA TARBIYA VA UNING IJTIMOIY AHAMIYATI

Idiyeva Lola Ismatovna

assistent, "Tarix va filologiya" kafedrasi, Osiyo Xalqaro Universiteti

idiyevalolaismatovna@oxu.uz

https://doi.org/10.5281/zenodo.10463279

Annotasiya. Maqolada o'zbek oilalardagi farzand tarbiyasi va hozirgi kunda g'arb madaniyatining farzandlarimizga ta'siri, o'z-o'zini baholash kabi masalalar tasvirlangan.

Kalit so'zlar: sharq xalqlari, farzand tarbiyasi, ota-ona roli, o'z-o'zini baholash, g'arb madaniyati.

ORIENTAL EDUCATION IN THE FAMILY AND ITS SOCIAL SIGNIFICANCE

Abstract. The article examines such issues as parenting in Uzbek families and the influence of the West on our children today, as well as self-esteem.

Key words: eastern people, parenting, parental role, self-esteem, western culture.

ВОСТОЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В СЕМЬЕ И ЕГО СОЦИАЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ

Аннотация. В статье рассматриваются такие вопросы, как воспитание детей в узбекских семьях и влияние Запада на наших детей сегодня, а также самооценка.

Ключевые слова: восточные народы, воспитание детей, родительская роль, самооценка, западная культура.

Sharqning aksar xalqlari, xususan, biz oʻzbeklarda bolalar kichikligidanoq kattalarni hurmat qilish, ularning gapiga quloq tutish, gap qaytarmaslik, har bir ishda kattalar bilan maslahatlashib ish koʻrish ruhida tarbiya topadi. Ota-ona chaqirganda har qanday ishni tashlab, "labbay" deb borish, topshirgan yumushlarini ogʻrinmay bajarish, keksayib, yordamga muhtoj boʻlganida mehr-oqibat, gʻamxoʻrlik koʻrsatish, hatto davrada ulardan yuqoriga chiqmaslik, beruxsat soʻzlamaslik, koʻchada oldilariga tushib yurmaslik yozilmagan qat'iy qoidaga aylangan.

Bu ota-onadan qoʻrqishdan emas, balki hurmat, e'zoz, oqibat, nomus, oriyat, gʻurur kabi insoniy fazilatlar ifodasidir.

Ammo bugun oʻzini zamonaviy sanaydigan, hamma ishni koʻngil mayliga qarab amalga oshiradigan, farzandiga biroz qat'iyatlilik bilan tarbiya berishni ularning erkini boʻgʻish deb tushunadigan, bir soʻz bilan aytganda, Gʻarbning gʻarib madaniyatiga havas qilib, ularga xos yashashga, farzandlariga shu ruhda tarbiya berishga intilayotgan oilalar ham yoʻq emas. Keyingi vaqtlarda bu borada ba'zi gap-soʻzlar, hatto muammoli holatlar ham koʻzga tashlanmoqda.

Emishki, zamonaviy oilalarda kattalar va kichiklarning, ya'ni ota-onalar va farzandlarning murosasi kelishmas emish. Bunga esa ularning yoshi oʻrtasidagi farq, dunyoqarashlarining mos kelmasligi sabab boʻlar ekan. Ajablanasan kishi, axir bir paytlar mana shu qarashlarni qoʻllab-quvvatlagan Gʻarb oilalari bugun "avlodlar toʻqnashuvi" yoki kelishmovchiligining jabrini tortayotganidan xabardormiz-ku.

«Men» — obrazi va o'zini-o'zi baholash. «Men» — obrazi asosida ham bir shaxsda o'z-o'ziga nisbatan baholar tizimi shakllanadiki, bu tizim ham obrazga mos tarzda har xil bo'lishi mumkin. O'z-o'ziga nisbatan baho turli sifatlar va shaxsning orttirilgan tajribasi, shu tajriba

VOLUME 3 / ISSUE 1 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

asosida yotgan yutuqlariga bog'liq holda turlicha bo'lishi mumkin. Ya'ni, ayni biror ish, yutuq yuzasidan ortib ketsa, boshqasi ta'sirida — aksincha, pastlab ketishi mumkin. Bu baho aslida shaxsga boshqalarning real munosabatlariga bog'liq bo'lsa-da, aslida u shaxs ongi tizimidagi mezonlarga, ya'ni, uning o'zi subyektiv tarzda shu munosabatlarni qanchalik qadrlashiga bog'liq tarzda shakllanadi. Masalan, maktabda bir fan o'qituvchisining bolaga nisbatan ijobiy munosabati, doimiy maqtovlari uning o'z-o'ziga bahosini oshirsa, boshqa bir o'qituvchining salbiy munosabati ham bu bahoni pastlatmasligi mumkin. Ya'ni, bu baho ko'proq shaxsning o'ziga bog'liq bo'lib, u subyektiv xarakterga egadir.

O'z-o'ziga baho nafaqat xaqiqatga yaqin (adekvat), to'g'ri bo'lishi, balki u o'ta past yoki yuqori ham bo'lishi mumkin.

Oʻz-oʻziga bahoning past boʻlishi koʻpincha atrofdagilarning shaxsga nisbatan qoʻyayotgan talablarining oʻta ortiqligi, ularni uddalay olmaslik, turli xil e'tirozlarning doimiy tarzda bildirilishi, ishda, oʻqishda va muomala jarayonidagi muvaffaqiyatsizliklar oqibatida xosil boʻlishi mumkin. Bunday oʻsmir yoki katta odam ham, doimo tushkunlik holatiga tushib qolishi, atrofdagilardan chetroqda yurishga harakat qilishi, oʻzining kuchi va qobiliyatlariga ishonchsizlik kayfiyatida boʻlishi bilan ajralib turadi va bora-bora shaxsda qator salbiy sifatlar va hatti-xarakatlarning paydo boʻlishiga olib keladi. Xattoki, bunday xolat suisidal harakatlar, ya'ni oʻz joniga qasd qilish, real borligidan «qochishga» intilish psixologiyasini ham keltirib chiqarishi mumkin.

Oʻzi-oʻziga baho oʻta yuqori ham shaxs xulq-atvoriga yaxshi ta'sir koʻrsatmaydi. Chunki, u ham shaxs yutuqlari yoki undagi sifatlarning boshqalar tomonidan sun'iy tarzda boʻrttirilishi, nooʻrin maqtovlar, turli qiyinchiliklarni chetlab oʻtishga intilish tufayli shakllanadi. Ana shunday sharoitda paydo boʻladigan psixologik xolat «noadekvatlilik effekti» deb atalib, uning oqibatida shaxs xattoki, magʻlubiyatga uchraganda yoki oʻzida nochorlik, uquvsizliklarni sezganda ham buning sababini oʻzgalarda deb biladi va shunga oʻzini ishontiradi ham (masalan, «xalaqit berdida», «falonchi boʻlmaganida» kabi bahonalar koʻpayadi). Ya'ni, nimaiki boʻlmasin, aybdor oʻzi emas, atrofdagilar, sharoit, taqdir aybdor. Bundaylar xaqida bora-bora odamlar «oyogʻi yerdan uzilgan», «manmansiragan», «dimogʻdor» kabi sifatlar bilan gapira boshlaydilar. Demak, oʻz-oʻziga baho realistik, adekvat, toʻgʻri boʻlishi kerak.

Realistik baho shaxsni o'rab turganlar — ota-ona, yaqin qarindoshlar, pedagog va murabbiylar, qo'ni-qo'shni va yaqinlarning o'rinli va asosli baholari, real samimiy munosabatlari mahsuli bo'lib, shaxs ushbu munosabatlarni ilk yoshligidanoq xolis qabul qilishga, o'z vaqtida kerak bo'lsa to'g'rilashga o'rgatilgan bo'ladi. Bunda shaxs uchun etalon, ibratli hisoblangan insonlar guruhi — referent guruhning roli katta bo'ladi. Chunki biz kundalik hayotda hammaning fikri va bahosiga quloq solavermaymiz, biz uchun shunday insonlar mavjudki, ularning hattoki, oddiygina tanbehlari, maslahatlari, hattoki, maqtab turib bergan tanbehlari ham katta ahamiyatga ega. Bunday referent guruh real mavjud bo'lishi (masalan, ota-ona, o'qituvchi, ustoz, yaqin do'stlar), yoki noreal, hayoliy (kitob qahramonlari, sevimli aktyorlar, ideal) bo'lishi mumkin.

Shuning uchun yoshlar tarbiyasida yoki real jamoadagi odamlarga maqsadga muvofiq ta'sir yoki tazyiq koʻrsatish kerak boʻlsa, ularning etalon, referent guruhini aniqlash katta tarbiyaviy ahamiyatga ega boʻladi.

VOLUME 3 / ISSUE 1 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

Shunday qilib, o'z-o'ziga baho sof ijtimoiy xodisa bo'lib, uning mazmuni va mohiyati shaxsni o'rab turgan jamiyat normalariga, shu jamiyatda qabul qilingan va e'zozlanadigan qadriyatlarga bog'liq bo'ladi. Keng ma'nodagi yirik ijtimoiy jamoalar etalon rolini o'ynashi oqibatida shakllanadigan o'z-o'ziga baho — o'z-o'zini baholashning yuksak darajasi hisoblanadi.

Masalan, mustaqillik sharoitida mamlakatimiz yoshlari ongiga milliy qadriyatlarimiz, vatanparvarlik, adolat va mustaqillik mafkurasiga sadoqat xislarining tarbiyalanishi, tabiiy, har bir yosh avlodda oʻzligini anglash, oʻzi mansub boʻlgan xalq va millat ma'naviyatini qadrlash xislarini tarbiyalamoqda. Bu esa, oʻsha yuksak oʻz-oʻzini anglashning poydevori va muhim shakllantiruvchi mexanizmidir. Demak, oʻz-oʻzini baholash — oʻz-oʻzini tarbiyalashning muhim mezonidir. Oʻz-oʻzini tarbiyalash omillari va mexanizmlariga esa, quyidagilar kiradi:

- o'z-o'zi bilan muloqot (o'zini konkret tarbiya obyekti sifatida idrok etish va o'zi bilan muloqotni tashkil etish sifatida);
- o'z-o'zini ishontirish (o'z imkoniyatlari, kuchi va irodasiga ishonish orqali, ijobiy xulq normalariga bo'ysundirish);
- o'z-o'ziga buyruq berish (tig'iz va ekstremal holatlarda o'zini qo'lga olish va maqbul yo'lga o'zini chorlay olish sifati);
- o'z-o'ziga ta'sir yoki autosuggestiya (ijtimoiy normalardan kelib chiqqan holda o'zida ma'qul ustanovkalarni shakllantirish);
- ichki intizom o'z-o'zini boshqarishning muhim mezoni, har doim har yerda o'zining barcha harakatlarini muntazam ravishda korreksiya qilish va boshqarish uchun zarur sifat.

XULOSA

O'zbekiston mustaqil davlatga aylangan bir sharoitda ma'naviy va axloqiy tarbiya qator omillar ta'siri ostida amalga oshiriladi. Bu eng avvalo shaxsni umuminsoniy qadriyatlar asosida shakllantirish maqsadida ish olib borishda ko'rinadi. Axloqiy sifat shaxsning barcha muhim xususiyatlarini yaxlit holga keltiradi.

O'zbek xalqining moddiy va ma'naviy darajasining ko'tarilishi yangi axloqning kelajakdagi rivojlanishi va mustahkamlanishining ijtimoiy bazasini kengaytiradi, shaxs ehtiyojlarini yangi darajasi va undan oqilona foydalanishni shakllantiradi.

Shaxsning muhim ma'naviy sifatlari bo'lgan axloqiy ong, hissiyot va xulqni shakllantirish; vatanparvarlik, vatanga muhabbat, O'zbekiston gerbi va bayrog'i hamda madhiyasiga muhabbat, insonpavarlik, ongli intizom va boshqa tuyg'ularni kamol toptirish axloqiy tarbiyaning asosiy vazifalaridir.

REFERENCES

- 1. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. -Toshkent. O'zbekiston, 2012.11 b.
- 2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2004 yil 25 mayda «Oʻzbekiston Xotin-qizlar qoʻmitasi faoliyatini qoʻllab-quvvatlash borasidagi qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida»gi PF-3434-sonli Farmoni
- 3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2013 yil 9 martO'zbekiston xotin-qizlariga 8 mart tabrigi.
- 4. Internet manba
- 5. www.arxiv.uz Saidov. "Ayolga e'tibor millatga e'tibor".

VOLUME 3 / ISSUE 1 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

- 6. Ismatovna, I. L. (2023). Activities for presenting and practicing vocabulary. *JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING*, 2(4), 130-133.
- 7. Ismatovna, I. L. (2022). MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF A HIGHER EDUCATION INSTITUTION. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11*(04), 80-84.
- 8. Ismatovna, I. L. (2021, November). PROVERBS AS ONE OF THE SOURCES OF PHRASEOLOGICAL DERIVATION. In *E-Conference Globe* (pp. 4-6).
- 9. Ismatovna, I. L. (2021). Typology of parts of speech and content of grammatical categories in two languages. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(8), 53-57.
- 10. 11. IDIYEVA, L. I. Using Interactive Forms and Techniques in English Lessons. *Asst. Prof. Dr. Mehmet Necati CIZRELIOGULLARI, Ph. D.*, 42
- 11. Ismatovna, I. L. (2023). Humour in the Upbringing and Education of the Modern Teenager. Научный Фокус, 1(5), 507-509.
- 12. Ismatovna, I. L. (2023). Improvement of Quality of Knowledge by Using Videos at Lessons. JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING, 2(4), 100-102.
- 13. Idiyeva, L. I. (2017). LISTENING AT LESSONS OF A FOREIGN LANGUAGE. Достижения науки и образования, (5), 65-66.
- 14. Ismatovna, I. L. (2021). Typology of parts of speech and content of grammatical categories in two languages. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 11(8), 53-57.
- 15. Ismatovna, I. L. (2023). Humour in the Upbringing and Education of the Modern Teenager. Научный Фокус, 1(5), 507-509.
- 16. Bafoeva, R. (2023). The concept of family in English, Russian and Uzbek proverbs. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), *I*(10), 651–654. Retrieved from https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2279
- 17. Rokhila Bafoeva 2023. The Concept of Education in English and Uzbek Proverbs. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769). 1, 9 (Nov. 2023), 292–296.
- 18. Bafoeva, R. (2023). The concept of family in English, Russian and Uzbek proverbs. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), *I*(10), 651–654. Retrieved from https://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2279
- 19. Bafoeva, R. (2023). NEW METHODS OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES. Modern Science and Research, 2(10), 58-63.
- 20. Pirmanovna, N. G., & Bafoeva, R. (2022). NATIONAL AND CULTURAL PROVERBS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES AND THEIR UNIVERSAL FEATURES. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(4), 500-503.
- 21. Pirmanovna, N. G., & Bafoeva, R. (2023). INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARING GENDER XUSUSIYATLARI. *World of Science*, 6(5), 167-169.

VOLUME 3 / ISSUE 1 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

- 22. Pirmanovna, N. G., & Bafoeva, R. (2023). O'ZBEK VA INGLIZ MAQOLLARINING JAMIYATDAGI TUTGAN O'RNI VA ULARNING O'RGANILGANLIK DARAJASI. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2(14), 74-76.
- 23. Bafoeva, R. (2023). INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARINING SHAKLLANISH VA O'RGANILISH MASALALARI. Научный Фокус, 1(3), 29-31.
- 24. Bafoeva, R. (2023). INGLIZ VA O'ZBEK MAQOLLARINING KOGNITIV TAHLILIIngliz va ozbek maqollari tizimlari haqida gap ketganda ularning mohiyati birbiridan ajralib turishi aniq bo'ladi, chunki ular turli xil tarixiy, ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlarda rivojlangan, va bu maqoll. World of Science, 6(6), 207-211.
- 25. Pirmanovna, N. G., & Bafoeva, R. (2023). LINGUISTIC AND CULTURAL ANALYSIS OF ENGLISH AND UZBEK PROVERBS. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(4), 227-230.
- 26. Bafoeva, R. (2023). THE IMPORTANCE OF INTERACTIVE GAMES IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES PROCESS. *Modern Science and Research*, 2(10), 510-512.
- 27. Jabborova Aziza Jobirovna. (2023). THE CATEGORY OF ASPECT IN ENGLISH GRAMMAR. *Academia Science Repository*, *4*(05), 10–27. Retrieved from http://academiascience.com/index.php/repo/article/view/443
- 28. Aziza Jabborova Jobirovna. (2023). Effective Classroom Management: Strategies for Teachers. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), *1*(10), 444–450. Retrieved from http://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2133
- 29. Aziza Jabborova Jobirovna. (2023). Qualities of an Ideal Teacher. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), *I*(10), 437–443. Retrieved from http://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/2132
- 30. Jobirovna, A. J. (2023). Engaging Classroom Strategies: Fostering Active Participation among Students . *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(9), 155–161. Retrieved from http://grnjournal.us/index.php/STEM/article/view/1379
- 31. Jabborova , A. (2023). THE LECTURER OF HISTORY AND PHILOLOGY DEPARTMENT, ASIA INTERNATIONAL UNIVERSITY. *Modern Science and Research*, 2(9), 97–108. Retrieved from https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/23905
- 32. Muxamedovna, G. M. (2023). INNOVATSION TALIM-BUYUK KELAJAK POYDEVORI. World scientific research journal, 17(1), 74-76.
- 33. Shokir o'g'li, S. U. (2023). MAHALLANING JAMIYAT IJTIMOIY TARAQQIYOTIDAGI O'RNI. *Научный Фокус*, *1*(6), 369-371.
- 34. O'gli, S. U. S. (2023). ELUCIDATION OF ISSUES OF THE HISTORY OF BUKHARA GUZARS IN OA SUKHAREVA AND HER STUDIES. *International Journal Of History And Political Sciences*, *3*(11), 30-35.

VOLUME 3 / ISSUE 1 / UIF:8.2 / MODERNSCIENCE.UZ

- 35. Shokir o'gli, S. U. (2023). The Essence of State Policy on Youth in New Uzbekistan. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(9), 554-559.
- 36. Shokir O'g'li, S. U. (2023). THE IMPORTANCE OF THE MAHALLA SYSTEM'S REFORMATIONS IN NEW UZBEKISTAN. *International Journal Of History And Political Sciences*, *3*(10), 25-30.
- 37. Shokir o'gli, U. S. (2023). MILLIY QADRIYATLARIMIZ ASROVCHISI. *Journal of new century innovations*, 35(1), 79-80.
- 38. Sadullayev, U. (2023). THE ROLE OF WOMEN IN NEIGHBORHOOD MANAGEMENT IN UZBEKISTAN. *Modern Science and Research*, 2(9), 132-135.
- 39. Gulamova, D. I. (2023). NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHDA EVFEMIZMLARNING OʻRNI.
- 40. Gulamova, D. I. (2022). USE OF CREATIVE TASKS IN TEACHING THE NATIVE LANGUAGE AT SCHOOL. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(2), 841-846.
- 41. Gulamova, D. (2023). USE OF CREATIVE TASKS IN TEACHING THE NATIVE LANGUAGE AT SCHOOL. *Modern Science and Research*, 2(7), 322-327.